

Asia: VN/34692/2024

Lausuntopyyntö toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta

Lausunnonantajan lausunto

Velvoitteeseen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi, velvoitteeseen hakea ensisijaista etuutta ja perusosan alentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Autismiliitto vastustaa velvoitteiden kiristämistä ja perusosan alentamisen laajentamista. Lakiesitys lisää byrokratiaa ja rangaistusluonteisia sanktioita, jotka eivät riittävästi huomioi yksilöllisiä tarpeita ja elämäntilanteita. Toimeentulotuen saannin kriteerit ovat jo nyt hyvin tiukat ja perustoimeentulotuen taso hyvin matala elämisen pakollisiin kustannuksiin nähden. Suomi on saanut huomautuksia sosiaaliturvan liian alhaisesta tasosta YK:n sosiaalisten oikeuksien komitealta, Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitealta. Nyt esitetyt toimet ovat kohtuuttomia ja epäinhimillisiä. Säästöjen hakeminen kaikista pienituloisimpien etuudesta ei ole eettisesti oikein. Perustuslakimme turvaa jokaiselle välttämättömän toimeentulon ja lakiehdotuksen mahdollistama jopa 50 % perusosan leikkaus vaarantaa tämän. Tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa henkilö menettää kykynsä maksaa vuokraa, ostaa ruokaa tai ylläpitää perusturvallisuutta

Työnhakuvelvoitteen tulisi kohdentua vain heihin, joilla on tosiallinen toiminta- ja työkyky sekä elämäntilanne tai -hallinta kokopäivätyön vastaanottamiseen. Toimintakyvyn rajoitteiden vuoksi moni autismikirjolla oleva ei pysty kokopäivätyöhön, mutta on nyt pakotettu hakemaan kokopäivätyötä, koska eivät pääse työkyvyttömyyseläkkeellekään. Koska kokopäivätyö ei ole kaikille mahdollista, on kohtuutonta, että siitä rangaistaan/alennetaan perusosaa, ellei ilmoittaudu kokopäivätyön hakijaksi. Lain soveltamiseen tulee vähintäänkin jättää riittävästi harkinnan varaa toimintakyvyn rajoitteiden huomioimiseksi sanktioita estävänä. Toimintakyvyn rajoitteiden sekä kuormittavan työympäristön takia moni autismikirjon henkilö ei pysty kokopäivätöihin. Tästä ei ole perusteltua rangaista, vaan vamman tai toimintakyvyn rajoitteen takia tulee vapautua näistä asetetuista velvoitteista.

On kohtuutonta, että lääkärin toteama sairaus tai työkyvyttömyys poistetaan hyväksyttävänä perusteena olla hakematta kokopäivätyötä. Tämä on epäinhimillinen muutos ja sivuuttaa lääkäreiden asiantuntemuksen.

Työnhakuvelvoite ja siihen liittyvät sanktiot koskisivat myös omaishoitajia ja perhehoitajia, ellei päivittäinen hoitoaika ole vähintään 4 h. Omaishoitaja ja perhehoitaja ovat usein vastuussa ja tavoitettavissa koko vuorokauden, vaikka varsinainen hoitoaika olisikin pieni. Osa-aikaisen omaishoitajan voi olla mahdoton hakea kokoaikatyötä esim. autismikirjon lapsen omaishoitajana.

Moni on tosiasiallisesti sitovassa läheishoivan tilanteessa, vaikka ei olisikaan virallinen omaishoitaja. Esimerkiksi neuro- ja autismikirjon lasten koulunkäynnin mahdollistamiseen tarvitaan usein paljon apua ja tukea vanhemmalta, minkä vuoksi moni joutuu jäämään työelämästä pois kokonaan tai siirtymään osa-aikaiseen työhön. Osa-aikainen työ voi olla ainoa keino yhdistää palkkatyö ja hoiva. Esimerkiksi moni yksinhuoltaja pysyy osa-aikatyön avulla kiinni työelämässä ja lasten kasvaessa voi siirtyä kokopäivätyöhön helpommin.

Ensisijaisten etuuksien hakemisen ensisijaisuus on kannattavaa, mutta siihen tulisi ohjata, auttaa ja kannustaa sanktioiden sijaan. Sosiaaliturvajärjestelmämme ei ole kaikille helposti hahmotettava ja moni tarvitsee apua hakemusten täyttämiseen. Digisovellukset eivät aina ole kaikille riittävän saavutettavia. On väärä keino sanktoida sitä, jos ei ole ollut voimavaroja, osaamista tai kykyä ensisijaisten etuuksien hakemiseen. Neuro- ja autismikirjon henkilöillä voi olla haasteita toiminnanohjauksessa, jaksamisessa, vuorovaikutuksessa ja viranomaisasioinnissa, mikä tekee näiden vaatimusten täyttamisestä erityisen vaikeaa. Esim. autismikirjon henkilö voi tarvita tukea työhaussa tai etuuksien hakemisessa, mutta uudistus ei tarjoa lisätukea – vain sanktioita. Uudistus ei sisällä mekanismeja, joilla voitaisiin arvioida yksilöllisesti, onko henkilöllä todelliset valmiudet täyttää velvoitteet. Neurokirjon ihmiset kokevat usein byrokratian raskaaksi ja kuormittavaksi, ja toimeentulotuen hakeminen vaatii jatkuvaa dokumentointia ja raportointia. Uudistus ei kevennä tätä taakkaa, vaan lisää epävarmuutta ja riskiä tuen menettämisestä, mikä voi lisätä ahdistusta ja lamaannusta.

2 §:ssä ja 10§:ssä mainitaan nuoret alle 25 vuotiaat, joilta voidaan laskea toimeentulotukea 20 %:lla, mikäli keskeyttävät opinnot. Autismikirjon opiskelijoille opiskeluympäristö voi olla esteellinen ja kohtuuttoman kuormittava eikä kohtuullisia mukautuksia tai tukipalveluja ole aina riittävästi tarjolla, jotta opiskelu onnistuisi. Tällaisissa tilanteissa on kohtuutonta, että nuoren toimeentulotukea leikataan. Ratkaisuihin tulee huomioida henkilön yksilölliset seikat, kuten vamma- ja toimintarajoitteet. 2 § ja 10§:issä muiden kuin ensimmäistä tutkintoa suorittavien ja ensisijaista etuutta saamattomien tulee velvollisuus hakea kokoaikatyötä, mikä voi johtaa opintojen lopettamiseen. Tämä ei kannusta ja viivästyttää/katkaisee opintoja/estää valmistumista. Sama velvoite on myös yrittäjällä, joka ei elätä itseään tuloillaan, olisi jatkossa velvoite hakea kokopäivätyötä. Tämä ei kannusta yrittäjyyteen eikä osittaiseen tulonhankintaan.

Vähäisetkin ansiotulot ja avustukset alentavat toimeentulotukea täysikäisten osalta. Tämä on huono ratkaisu, ei kannusta töiden vastaanottoon vaan passivoi, kannustaa pimeisiin töihin sekä yksittäisiin keikkatöihin on vaikeampi saada henkilöjä.

Perusosan suuruuteen liittyvä lausuntopalaute:

Autismiliitto vastustaa perusosan tason leikkaamista. Perusosat ja toimeentulotuki on jo tällä hetkellä kohtuuttoman matala eikä huomioi läheskään kaikkia arjen pakollisia menoja.

Lakiesityksellä toimeentulotuen perusosan alentamista ”sujuvoitettaisiin” ja alentamisen enimmäismäärää nostettaisiin. Nykyisin alentaminen on ehdollista, mutta nyt alentaminen voitaisiin tehdä ilman erillisiä ehtoja.

Perusosaa on voitu tällä hetkeä laskea 2 kk:ksi, mutta jatkossa tämä voisi kestää yli 2 kk:tta. Perusosaa voitaisiin alentaa jopa 50%:lla kun nykyinen maksimi on ollut 40 %. Myös velvoite ohjata sosiaalihuoltoon (palvelutarpeen arviointiin) poistettaisiin.

Perusosan lasku ja tiukat sanktiot ovat kohtuuttomia. Perusosat ovat muutoinkin kohtuuttoman matalat eivät huomioi läheskään kaikkea nykyelämän pakollisia menoja. Perusosan -50% lasku on jo täysin epäinhimillinen ja kohtuuton. Tämä kaikki lisää diakonia-avun, leipäjonojen ja järjestöjen avun ja tuen tarvetta. Perusosan laskemisen yhteydessä olisi tärkeää säilyttää velvoite ohjata sosiaalihuollon palvelutarpeen arviointiin sekä varmistaa avun ja tuen saanti ellei se olisi ko. henkilön kohdalla ilmeisen tarpeetonta.

Lääkkeiden korvattavuus ja välttämättömien lääkkeiden tulkinta olisi lakiesityksessä vahvemmin harkinnasta kiinni, mikä ei ole perusteltua. Välttämättömät terveydenhuoltomenot tulisi määritellä selkeämmin. On erittäin huolestuttavaa, jos Kelan viranomaiset alkavat tätä arvioida. Oikean lääkkeen valinta voi olla pitkä prosessi ja lääkitykselliset tarpeet hyvin yksilöllisiä ja näiden arviointi vaatii syvää lääketieteellistä osaamista.

Tiedon saamiseen ja luovuttamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Rikkooko tiedon saaminen ja luovuttaminen yksityisyydensuojaa ja vaikeuttaako luottamusta sekä asiakkaaksi hakeutumista?

Näitä ei tulisi toteuttaa automaattisesti eikä ilman asiakkaan suostumusta.

Toimi vaikuttaa siltä, että asiakasta epäiltäisiin epärehelliseksi.

Joskus tiedon saanti helpottaa asiakkaan ja työntekijän vaivaa, jos tiedot voidaan automaattisesti tarkistaa ja hankkia ilman asiakkaan raskasta dokumenttien toimittamista. Tämä olisi parempi toteuttaa kuitenkin vain asiakkaan suostumuksella.

Kunnan rahoitusosuuden lisäämiseen liittyvä lausuntopalaute:

Kuntien maksuosuus nuorten (18-24 v.) toimeentulotuen osalta nostettaisiin 100 %:iin. Kuntien kannalta on hankalaa, että näillä on maksuvelvoite, mutta ei päätösvaltaa. Kunnat ovat myös taloudellisesti tiukilla. Vaikka tämä maksuosuuden kasvu kompensoitaisiin kunnille, niin kunnat tarvitsisivat lisäksi lisärahoitusta nuorten palveluiden kehittämiseen ja vahvistamiseen. Muuten laissa ajateltu kannustinvaikutin ei toimi.

Asumismenojen tarkentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Edullisempia asuntoja on harvoin tarjolla. Voi tehdä myös työllistymisestä hankalampaa, mikäli halvempien asuntojen perässä päädytään työllistymisen kannalta hankalammille alueille

Autismikirjon henkilöille muutot ja muutokset ovat erityisen hankalia, haastavia ja kuormittavia. Voivat lamaannuttaa toimintakykyä. Vamman tai toimintarajoitteiden vuoksi tulisi vapautua tästä velvoitteesta.

Autismikirjon henkilöiden kohdalla tulee huomioida asunnon aistiesteettömyys sekä esimerkiksi pakollisen liikkumisen aiheuttama kuormittavuus yms. Sopivan asunnon löytäminen ei ole helppoa. Hakeminen vaatii yhteydenottoja, sopimusten laatimista ja maksujärjestelyjä. Käytännössä tähän ei ole olemassa tukea.

Erityistarpeet tulee huomioida ja ratkaisujen tulee olla kohtuullisia. Työmatkojen ja asioimismatkojen pidentymisen aiheuttamia lisäkustannuksia tulee arvioida myös kokonaiskustannuksissa, samoin miten pakkomuutto vaikuttaa lasten koulun vaihtumiseen. Joillekin perheille yhteisön ja lähipiirin tuki on äärimmäisen tärkeää arjenhallinnassa.

Halvemman asunnot saantia voi hankaloittaa monet asiat esim. henkilön mahdolliset maksuhäiriömerkinnät ja Kelan vuokratakuun myöntämisprosessin hitaus. .

Muuttovelvoitteet voivat johtaa sosiaalisten ongelmien kasautumiseen tietyille asuinalueille ja segregaatiokehitykseen, mitä vastaan on Suomessa haluttu aiemmin toimia. Segregaatiokehityksestä voi syntyä kasvavia sosiaalisia ongelmia ja yhteiskuntarauha heikentyä.

Lakiesityksessä lähdetään siitä, että asumiseen suunnattu toimeentulotuki maksetaan suoraan vuokranantajalle.

Joissain tapauksissa tämä voi vaikeuttaa toimeentulotuen saajien asunnon saantia ja voi myös passivoida. Joillekin maksuvaikeuksissa ja talouden hallinnan haasteista painiville voi olla kuitenkin erinomaisen hyvä asia, että vuokrat maksetaan suoraan toimeentulotuesta ja tämä menettely onkin jo käytössä. Asiakkaan suostumus olisi kuitenkin jatkossakin tärkeä pitää lähtökohtana vastoin esityksen linjaa.

Vaikutusten arviointiin liittyvä lausuntopalaute:

Sanktioilla on todettu olevan myös negatiivisia vaikutuksia työllisyyteen vrt. maininta lakiehdotuksen perusteluissa

Lakimuutos voi lisätä painetta hyvinvointialueen ennaltaehkäisevän ja harkinnanvaraisen ttt:n osalta sekä näkyä edelleen kasvavana paineena diakoniatyössä ja esim. leipäjonoissa.

Asumismenojen vaihtelu/muutokset voi tuoda epävarmuutta asuntopolitiikkaan ja asiakkaille tulee asettaa suoja-aika, ettei esim. edullisempaan asuntoon muuttaneet edellytetä muuttaman kohtuuttoman nopeasti edelleen uuteen asuntoon, jos sallitus vuokrahinnat vaihtelevat.

Huoli muutoksen vaikutuksista köyhimpien lapsiperheiden lapsiin. SOSTEn mikrosimulointilaskelmat osoittavat, että ehdotetut perusosan tason leikkaukset lisäävät pienituloisten määrää noin 5 400 henkilöllä, joista lapsia on 1 500. Kun laskelmaan otetaan mukaan myös 150 euron suojaosan poisto, kasvaa pienituloisten määrä yhteensä noin 28 400 henkilöllä, joista lapsia on 8 500.

Autismikirjon henkilöille ehdotettujen lakimuutosten vaikutukset kohdentuvat kasaantuvan negatiivisesti. Laki ei tunnista autismikirjon henkilöiden erityistarpeita eikä muutenkaan riittävästi huomioi toimintarajoitteisten tai vammaisten tarpeita.

Vaikeuttaa pienienkin työtehtävien vastaanottoa, kuten jopa pienten kokemusasiantuntijapalkkioiden vastaanottoa.

Muu lausuntopalaute:

13 §:ssä todetaan, että kuun lopussa maksettavat tulot, huomioidaan seuraavan kuukauden ttt-laskelmassa tuloksi. Tämä on pääosin varmasti vakiintunut käytäntö, mutta tulisi huomioida aina inhimillisesti ja tosiasiallisesti käytettävissä olevien tulojen kannalta esim. uusien asiakkaiden kohdalla. Oikeusratkaisujakin on siitä, että vain tosiasialliset ja tosiasiallisesti käytettävissä olevat tulot voidaan huomioida tuloina. Tilanne tulee siis katsoa yksilöllisen harkinnan kautta.

Autismiliitto yhtyy SOSTE ry:n lausunnossa esitettyyn muun muassa suojaosan ja esityksen työllisyysvaikutusten osalta.

Taiveaho Satu
Autismiliitto ry